

2. Статистичний щорічник Херсонської області за 2011 рік. [Електронний ресурс] / за ред. В.А. Вознюка. – Режим доступу: <http://www.ks.ukrstat.gov.ua>
3. Федонін О.С. Потенціал підприємства: формування та оцінка: Навч. посібник. [Текст] / О.С. Федонін, І.М. Рєпіна, О.І. Олексюк // К.: КНЕУ, 2006. – 316 с.
4. Шаульська Л. В. Соціально-трудові відносини як чинник розвитку трудового потенціалу: [Удосконалення соціально-трудова відносин в Україні] / Л. В. Шаульська // Актуальні проблеми економіки. — 2005. — № 6. — С. 136—143.

УДК 336.7(075.8)

ГЕНЕЗИС НАУКОВИХ ПОГЛЯДІВ НА ЗАОЩАДЖЕННЯ ДОМОГОСПОДАРСТВ

Кузів І.В. - ст. викладач, Херсонський економічно-правовий інститут

Постановка проблеми. Стартовою точкою розгортання інвестиційного процесу є заощадження, об'єм і напрями розміщення яких зумовлюють основні контури всього інвестиційного процесу. Тому мобілізація внутрішніх інвестиційних ресурсів є на сьогоднішній день першочерговою проблемою. Заощадження домогосподарств створюють значний прошарок потенційних інвесторів. Мобілізація хоча б частини цих коштів дозволила б здійснити реструктуризацію багатьох українських підприємств. Тому дослідження, присвячене з'ясуванню проблеми трактування сутності і мотивації поняття «заощадження», є досить актуальним.

Стан вивчення проблеми. Теоретичне дослідження заощаджень домашніх господарств має довготривалу історію. Дослідженню проблеми заощаджень присвячені праці всесвітньо відомих учених минулого, а також сучасних зарубіжних і вітчизняних економістів. Найавторитетнішими зарубіжними дослідниками, які зробили вагомий внесок у розробку теорії розвитку заощаджень, є А.Сміт, Д.Рікардо, К.Маркс, А.Маршалл, Дж.Кейнс, П.Самюельсон, С.Фішер. У радянській економічній літературі до початку 1990-х рр. заощадження населення розглядалися у працях таких авторів, як Ю.М.Белугін, Г.Ф.Єремєєва, Т.Ф.Циба, М.Д.Олексієнко. Останнім часом починають з'являтися праці вітчизняних науковців, присвячених, тією чи іншою мірою, заощадженням населення. Серед їх авторів слід відзначити О.І. Барановського, О. З. Ватаманюка, О.Д. Василика, В.М. Гейця, Б.Є. Кваснюка, С.І. Кирєєва, І.О. Лютого, В.І. Міщенко, А. Мороза, С.В. Мочерного, С.В. Науменкова, В.М. Опаріна, С.М.Панчишина, М.І. Савлука, Г.М. Терещенко, Т. О. Кізима та ін.

Методика досліджень. Методологічною базою дослідження стали наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених з питань заощаджень домашніх господарств. Розглянути генезис наукових поглядів сутності заощаджень, обґрун-

тувати економічний зміст категорій «заощадження домашніх господарств» і мотивацію їх формування у контексті сучасного розвитку економіки.

Результати досліджень. З теоретичної точки зору заощадження можна представити як концентрацію частини грошових доходів населення, з одного боку, і як створення можливості для задоволення майбутніх потреб, - з іншою. Існує пряма залежність формування заощаджень, що виникають унаслідок рішення домогосподарств про використання грошових коштів, від системи наявних економічних відносин. При цьому відносини розподілу надають визначальну дію на процес заощадження. Така залежність виявляється в двох основних рисах заощаджень. По-перше, вони завжди створюються переважно в грошовій формі або у формі інших активів, що мають високу ліквідність. По-друге, в чистому вигляді заощадження як фінансова категорія є грошима, що перервали рух у загальному грошовому обігу. Тим самим заощадження вступають у суперечність з основною функцією грошей - постійним обслуговуванням товарного обігу.[1]

Дослідженню проблеми заощаджень присвячені праці всесвітньо відомих учених минулого, а також сучасних зарубіжних і вітчизняних економістів.

Історичний розвиток теорії заощаджень у фінансовій науці охоплює два періоди. Перший період характеризується тим, що максимізація заощаджень розглядалася економістами як «бажане» явище. У працях учених XVI–XIX ст. пріоритет явно надавався заощадженням. Тільки заощадження, на їхню думку, створювали ресурси для нагромадження, а обсяг інвестиційної діяльності визначався цими ресурсами. Звідси висновок щодо сприятливої ролі заощаджень, про доцільність підвищення їх частки в доході. А нагромадження розглядалося як фактор, який розширює можливості економічного зростання. Другим історичним періодом (XX ст.) у розвитку теорії заощаджень можна вважати період визнання суперечливості процесу заощадження, оскільки ринкова економіка не завжди була спроможною використати наявні фінансові ресурси. У таких умовах збільшення їх загального обсягу може виявитися не тільки безплідним, а й здатне призвести до ще більших втрат.

Заощадження як економічна категорія вперше було надано Адамом Смітом у «Дослідженнях про природу і причини багатства народів». У другій книзі «Про природу капіталу, його нагромадження та застосування» розкриваються значення, роль і місце заощаджень. Аналіз заощаджень відбувається за рахунок і на підставі введення поняття «продуктивна праця».[2]

Т.Р.Мальтус тлумачив «заощадження» як різницю між заощадженням, що відбувається із зростаючих прибутків, і заощадженням, що відбувається за рахунок зменшення витрат [3]. Акт заощадження сам по собі не забезпечував потреби в капітальних благах, а нагромадження не забезпечувало попиту. Бажання заощаджувати та можливості інвестування заощаджень – це різні речі. Заощадження не можуть збільшуватися в умовах, коли ще залишається низький доход. Спочатку треба підвищити рівень доходу, що потягне за собою, з одного боку, розкриття нових інвестиційних можливостей, а з іншого – може викликати новий потік заощаджень.

У працях Н.В.Сеніор «Основні начала політичної економії» (1836 р.) та «Листи про фабричне законодавство» (1837 р.) розробив теорію стримування, яка відіграла значну роль у науковому обґрунтуванні категорії «заощадження».

Заощаджуючи, доводив Н.В. Сеніор, люди додають цінність своєму майну, а це можна зробити тільки стримуванням від споживання поточного доходу від своєї власності

Важливу увагу співвідношенню заощаджень, інвестицій та утворення скарбів приділяв Дж. С. Мілль. Визначав заощадження як дохід, не спожитий індивідом, що здійснює заощадження, а скарби – як дохід, не спожитий взагалі. Тому «заплановані заощадження» в сучасному понятті еквівалентні сумі класичних заощаджень і скарбів, оскільки надлишок «запланованих заощаджень» над запланованими інвестиціями в сучасному аналізі має той же ефект, що і збільшення тезаврації у класиків [4].

Продовжив дослідницьку традицію А.Сміта на межі XIX і XX століть Дж.Гобсон через розкриття категорії «заощадження», особливо в роботі «Промислова система» (1910 р.). У 1889 року Дж. Гобсон увів поняття «надмірні заощадження» - зростання заощаджень приводить до скорочення попиту на товари і створює диспропорцію в економіці [5].

Дж.Х.Робертсон, концентрував увагу на заощадженнях та інвестиціях. Він припускав, що сьогоденне споживання залежить від учорашнього доходу, а завтрашнє – від сьогоднішнього і робить висновок, що причиною зростання доходу є перевищення інвестування над заощадженням [6].

Дж.М.Кейнс висунув цілковито нову ідею стосовно поняття заощадження. Суть цієї ідеї в тому, що саме інвестиції, а не заощадження викликають зміни в доході: замість того, щоб за вихідний пункт аналізу взяти бажаний рівень інвестицій і потім показати, як інвестиції за допомогою процентної ставки пристосовуються до заощаджень, Кейнс виходить із автономного потоку інвестицій і показує, як за допомогою мультиплікатора створюються ті самі заощадження, які необхідні для даного рівня інвестицій. [7]

Р.Ф.Харрод, Н.Калдор, Є.Домар намагалися простежити зворотний вплив зростання національного доходу на величину інвестицій. Особливу увагу при цьому вони звертали на проблему нагромадження капіталу. Теорія заощадження, яку висунув Р.Ф. Харрод, передбачала, що людина складає зведення свого ймовірного доходу та ймовірних потреб для всіх майбутніх років. Індивідуальні заощадження поділені на дві частини: заощадження, які потрібні людині для задоволення потреб протягом її життя, та заощадження, які призначені в успадкування. Мотив до заощадження, представлений у рівняннях Р.Ф. Харрода, завжди застосовується деякою мірою до заощаджень на користь нащадків, хоча, без сумніву, із спадною силою. Сума цих заощаджень, імовірно, повинна прагнути до зменшення в кожному поколінні. [8]

М.Фрідмен, представник сучасного монетаризма, протиставляв інвестиціям і споживанню грошовий фактор, який відіграє вирішальну роль у динаміці національного доходу і формуванні циклу. [9]

Аналітичний огляд вітчизняної і зарубіжної економічної літератури показав, що при визначенні суті заощаджень варто виходити з таких основних положень. По-перше, заощадження формуються не лише в сімейних господарствах, а й у таких суб'єктів економіки, як фірми і держава. По-друге, важливо враховувати сукупні доходи суб'єктів ринку, а не лише поточні доходи. По-третє, домогосподарства одержують доходи не тільки у грошовій формі. По-четверте, доходи можуть використовуватися не лише на споживання, а й на сплату податків. Таким

чином, у західній економічній літературі заощадження населення здебільшого визначаються як та частина доходів домашніх господарств, що залишається після придбання товарів і послуг, а також для сплати податків.

Природу заощаджень досліджували і радянські економісти – Ю. М. Белугін, Ю. І. Кашин, Б. В. Ракитський, О. М. Шохін. Більшість їх розглядала заощадження як невикористану на поточні потреби частину особистого доходу. На думку інших економістів, грошові заощадження – це індивідуальне нагромадження грошових сум, які є частиною трудових доходів. Ю. І. Кашин розглядає створення заощаджень як кристалізацію частини грошових доходів населення з метою задоволення майбутніх потреб.

Особливо увагу приділяють мотивам заощаджень домашніх господарств Дж. М. Кейнс (у 1936 р.) визначав: застережний мотив, мотив життєвого циклу), мотив міжчасового заміщення, мотив поліпшення, мотив незалежності, мотив підприємництва, мотив спадку, мотив жадібності.

Сьогодні до цього переліку додають ще один пункт: мотив придбання товарів тривалого користування. Частина мотивів, вочевидь, тісно взаємопов'язана, і вони доповнюють один одного (мотиви застережний і життєвого циклу).

Сучасна ж українська наука визначає заощадження домогосподарств як частину грошових доходів населення, які не використані для поточних споживчих потреб[11]; як частину доходу, яка не використовується на поточне споживання[12]; а також як нагромаджувану частку грошових доходів, призначених для задоволення потреб у майбутньому.[13] М. Д. Алексеєнко тлумачить заощадження як частину доходів суб'єктів економіки, не використану на споживання, сплату податків і неподаткових платежів і призначену для забезпечення потреб у майбутньому.[14] Як зазначає М. Савлук, «визнання мотивів як рушійної сили заощаджувального процесу на макрорівні дає підстави трактувати самі заощадження не як випадковий наслідок перевищення грошових доходів над видатками, що стихійно виникає в процесі формування і використання сімейного бюджету, а як усвідомлену мету відмови від поточного споживання, досягнення якої підпорядковується формуванню домогосподарством потоків грошових доходів і потоків видатків».[15] Т. О. Кізіма розглядає фінанси домогосподарств як сукупність економічних відносин, у які вступають домогосподарства та їх окремі учасники з приводу формування, розподілу і використання фондів грошових коштів. У процесі економічної діяльності домогосподарство формує відповідні грошові фонди, необхідні для досягнення певних цілей (насамперед фонди споживання та заощадження): фінанси домогосподарств, як явище, відображають внутрішні та зовнішні грошові потоки (тобто рух грошових коштів) домашніх господарств.[16]

Висновки та перспективи подальших досліджень. Ретроспективний аналіз теорій заощадження показав, що:

по-перше, термін заощадження тлумачився як різниця між доходом і споживанням, хоча чіткості в розумінні самого терміна «заощадження» немає;

по-друге, заощадження населення можливо представити як частину постійних доходів домогосподарств після сплати податків з них та зменшених на витрати пов'язаних зі споживанням;

по-третє, мотиви заощаджень домогосподарств носять споживчий характер, направлені на покращення добробуту;

по-четверте, процес утворення заощаджень домогосподарств багато в чому пов'язаний із суперечністю між існуючим рівнем потреб і неможливістю їх задоволення, зокрема через обмежені можливості виробництва. Обсяг грошових коштів утворює своєрідні межі, які накладаються на випереджаючі, постійно зростаючі потреби. Це, з одного боку, визначає необхідність нагромадження, а з іншого - формує внутрішнє джерело руху, прагнення подолати обмеження процесу задоволення потреб. З цього випливає, що заощадження можна визначити як частину грошових доходів домогосподарств, що виключається з витрачання в справжній момент на користь майбутнього періоду. Як нагромаджений і виражений у грошах або інших ліквідних активах набір потреб, що підлягають задоволенню в майбутньому, заощадження формує капітал, в якому зацікавлено все суспільство.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Тютюникова С.В., Можайхіно Н. В. Домохозяйства как субъект рыночного периода. – Полтава:СКАЙТЕК, 2010. – 157с., – с.4.
2. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. – М.: Соцекгиз, 1962.
3. Малтус Т.Р. Дослідження закону народонаселення / Пер. з англ. В.Шовкун. – К.: Основи, 1998.
4. Алексеенко М. Сутність і роль заощаджень в умовах ринкової економіки // Економіка України. – 2000. – № 11. – С. 23.
5. Всемирная история экономической мысли. – М.: Мысль, 1987. – Т. 1.
6. Національні заощадження та економічне зростання / Інститут економічного прогнозування; За ред. д-ра е. н. Б.Є.Кваснюка. – К.: «МП Леся», 2000. – 304 с.
7. Кейнс Дж.М. Общая теория занятости, процента и денег. – М.: Эконом-Ключ, 1992.
8. Харрод Р.Ф. К Теории экономической динамики. – М.: Изд-во иностр. литер., 1959.
9. Леонтьев В. Экономические эссе. Теории, исследования, факты и политика: Пер. с англ. – М., 1999.
10. Modigliani F. Life Cycle, Individual Thrift and the Wealth of Nations // The american economic review. – 1986. – Vol. 76.
11. Енциклопедія Бізнесена. Економіта. Менеджера/ За ред. Р.Дяківа.-К.: Міжнародна економічна фундація, 2000.-с.118,150.
12. Економічна енциклопедія: У 3-х т./Відпов. Ред. С.М. Мочерний. _К.:Видав. Центр «Академія», 2000. – Т.1. –с.236-237.
13. Загородній А.Г., Вознюк Г.Л., Смовженко Т.С. Фінансовий словник.-К.:Т-во «Знання», КОО, 2000. –587с
14. Алексеенко М.Д. Капітал банку: питання теорії і практики: Монографія.- К.:КНЕУ, 2002.-276с. – С.56.
15. Савлук М. Макроекономічні цілі та наслідки формування заощаджень населення//Доходи та заощадження в перехідній економіці України. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2003. –С. 209.
16. Кізіма Т.О. Фінанси домогосподарств/Т.О. Кізіма. – К.:Знання, 2010. – 63 с., с. 5.